

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М.І. ПИРОГОВА

передбачає активізацію змін у самому освітньому процесі. Серед багатьох напрямів роботи виокремимо наступні: насамперед організаційно-структурних змін мають зазнати освітньо-кваліфікаційні рівні вищої педагогічної освіти, перелік педагогічних спеціальностей і мережа вищих педагогічних навчальних закладів.

Висновки. Важливим аргументом поєднання є те, що з відкриттям навчальних закладів різних типів та запровадженням профільного навчання значно розширився спектр навчальних предметів. Таке поєднання необхідне, але його потрібно здійснювати виважено й науково обгрунтовано. Поєднуватися можуть насамперед близькі за змістом освіти спеціальності, тобто ті, які взаємно доповнюють одна одну. На таких самих засадах запроваджуються педагогічні спеціалізації, якими передбачаються підготовка вчителів до викладання навчальних предметів варіативної компоненти навчального плану та проведення позашкільної і позакласної роботи.

1. Буева Л.П. Кризис образования и проблемы философии образования // Вопросы философии. – 1999. – № 3. – С. 12 – 24.

2. Гречаник О.С. Педагогічні умови формування акмеологічної компетентності вчителя // Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – С. 180 – 183.

3. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

4. Краевский В.В. Философия и педагогика // Вопросы философии. – 1999. – №3. – С. 25 – 28.

5. Острроверхова Н.М. Майстерність учителя в контексті акмеології // Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – С. 189 – 193.

6. Скотний В.Г. Рациональное та ірраціональне в науці й освіті. – Київ-Дрогобич: Коло, 2003. – С. 288.

7. Шустерман Р. Мыслить через тело: гуманитарное образование // Вопросы философии. – 2006. – № 6. – С. 52 – 67.

8. Юлина Н.С. Программа “Философия для детей” и профилактика деструктивного поведения молодежи // Вопросы философии. – 1999. – № 3. – С. 36 – 42.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2010

УДК 371(477):61(09)

**Наталія Тичинська, аспірантка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М.І. ПИРОГОВА

У статті розглядається життєвий і творчий шлях відомого вченого, педагога та хірурга М.І. Пирогова. Аналізуються його погляди й ідеї щодо навчання та виховання підростаючого покоління, а також досліджується його педагогічна діяльність у Київському та Одеському навчальних округах.

Ключові слова: навчання, виховання, освіта, школа, педагогіка.

В статье рассматривается жизненный и творческий путь известного ученого, педагога и хирурга М.И. Пирогова. Анализируются его взгляды и идеи относительно учебы и воспитания подрастающего поколения, а также исследуется его педагогическая деятельность в Киевском и Одесском учебных округах.

Ключевые слова: учеба, воспитание, образование, школа, педагогика.

The vital and creative way of the known scientist, teacher and surgeon M.I is examined in the article. Pie. His looks and ideas are analysed on studies and education of rising generation, and also probed him pedagogical activity in Kievan and Odesa educational districts.

Key words: studies, education, education, school, pedagogics.

Постановка проблеми. Розвиток української держави та утвердження нових цінностей зумовлюють зростання інтересу до теорії та практики видатних педагогів минулого, основоположників методологічного і теоретичного рівня вітчизняної педагогічної науки та значною мірою залежать від того, наскільки глибоко та об’єктивно аналізується педагогічна спадщина відомих вітчизняних та зарубіжних учених. На сучасному етапі розвитку

науки вчені основну увагу зосереджують на ідеях і поглядах тих постатей, чия педагогічна спадщина є досі ще недостатньо вивченою. До таких педагогів належить і М.І. Пирогов, відомий як видатний учений, хірург, педагог, а також основоположник військово-польової хірургії, ідеї якого значною мірою впливали і впливають на утвердження гуманістичної педагогіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналізує творчості і педагогічної діяльності

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М.І. ПИРОГОВА

педагога присвячено багато праць. Окремі аспекти його педагогічної діяльності висвітлено в роботах П. Сакуліна, Г. Жураковського, Ш. Сіхарулідзе, А. Красновського, А. Алексюка, В. Смирнова, О. Герцена, К. Ушинського, Д. Писарева, В. Стоюніна, котрі також зробили вагомий внесок у розвиток педагогічної науки. З повагою до творчості М.І. Пирогова ставилися і такі педагоги-сучасники, як К. Кульчицький, В. Чорний, Л. Бондар, С. Вітвицька та інші. Науково-виважену, значиму для педагогічної науки спадщину відомого хірурга досліджено лише в одній дисертаційній роботі О. Горчакової “Гуманістична спрямованість педагогічних поглядів М.І. Пирогова”.

Однак цілісного дослідження його педагогічної діяльності в освітянській галузі до цього часу немає. Ось чому подальший розвиток педагогічної науки спонукає до вивчення наукового і творчого шляху М.І. Пирогова.

Метою статті є аналіз та характеристика основних періодів життєвого шляху та педагогічної діяльності М.І. Пирогова.

Виклад основного матеріалу. Видатний учений, хірург і педагог Микола Іванович Пирогов народився в Москві 13 листопада 1810 року. Походив Микола Іванович з багатодітної сім’ї, в якій був 13-ю дитиною. Здебільшого вихованням дітей займалися няня – Катерина Михайлівна та служниця Парасковія Кирилівна, які, своєю чергою, і відіграли вирішальну роль у формуванні його характеру, а також прищепили йому любов до літератури. Згодом учений неодноразово описував ці дві чудові постаті у своїх творах. Так, у “Щоденнику старого лікаря” М.І. Пирогов з великою любов’ю і повагою згадує, скільки любові, ласки і ніжності приділяли ці дві російські жінки йому в дитинстві. Ось як, наприклад, писав він про Катерину Михайлівну: “Уся сутність цієї жінки наскрізь була пронизана любов’ю до нас, дітей, яких вона виховала” [7, 7].

Початкову освіту хлопчик отримав удома. Він був здібною дитиною, проявляв цікавість до знань, тому в 12 років батьки відправляють його на навчання до одного з кращих пансіонів Москви, де навчалися діти знатних людей. Малому Миколі було до вподоби життя та навчання у пансіоні В.С. Кряжева, тим більше, що пансіон забезпечував своїх учнів високим рівнем знань з багатьох предметів. Та в зв’язку із хворобою старшого брата, в батьків не залишається коштів продовжувати навчання сина, тому в 14 років йому доводиться покинути пансіон. Змалку хлопець виявляв інтерес до медицини, розігрував ігри, в яких виступав у ролі лікаря. Це захоплення

помітив близький друг сім’ї Пирогових – лікар, професор Є.О. Мухін, котрий і допоміг Миколі успішно скласти іспити і бути зарахованим до студентів Московського університету. Навчання в університеті забезпечило йому належну наукову підготовку з медицини і дало можливість досягти високих результатів у науці [9, 197].

У 23 роки М.І. Пирогов захищає докторську дисертацію і вирушає до Німеччини, щоб поглибити знання з медицини, а також набути належної медичної практики.

Після 2-хрічної практики в Німеччині він повертається на батьківщину й очолює кафедру Московського університету. Та дорогою додому вчений захворів і в Ризі був госпіталізований. Ця подія вплинула на його подальшу долю. Приїхавши до Москви та побачивши, що на його місце вже була призначена інша людина, М.І. Пирогов вирішує повернутися назад до Німеччини і залишається працювати у Дерптському університеті на посаді екстраординарного професора. Згодом, у 1837 році, його було обрано ординарним професором кафедри хірургії медичного факультету. Саме тут, у Дерптському університеті, вчений і розпочав викладацьку діяльність.

У 1841 році в Петербурзі науковець очолює кафедру хірургії в медико-хірургічній академії.

У віці 32-х років М.І. Пирогов одружується з Катериною Дмитрівною Березіною, яка народила йому двох синів та померла при других пологах. Зразу ж після смерті дружини він залишає Росію і вирушає до Італії. Смерть дружини була для вченого великим ударом: він втратив не лише дружину, матір своїх дітей, а й вірного друга. Та туга за батьківщиною змушує великого педагога повернутися в Росію. Невдовзі після приїзду вченого удостоюють званням академіка Медико-хірургічної академії. Цього ж року його творчу діяльність перериває війна на Кавказі. М.І. Пирогов вирушає на Кавказ, не змігши не відгукнутися на ці події. Саме тут він робить низку великих відкриттів, які і прославили його як медика та принесли йому славу батька військово-польової хірургії. Тут М.І. Пирогов уперше застосовує нову методику знеболення ефіром, нові прийоми надання допомоги хворим на полі бою, а в 1856 році, під час Кримської війни, вперше застосував допомогу медичних сестер. У 1856 році він одружується вдруге з Олександрою Антонівною Бістром.

Протягом 1841 – 1856 років Микола Іванович Пирогов пише та публікує декілька фундаментальних праць з медицини, а у 1850 році з-під його пера виходить перша педагогічна

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М.І. ПИРОГОВА

стаття “Питання життя”, яка вперше була опублікована лише в 1856 році в журналі “Морской сборник” [1, 161]. Ця наукова розвідка дуже швидко набула популярності і була надрукована в багатьох журналах та виданнях, отримавши схвальні відгуки від багатьох провідних педагогів того часу (К.Д. Ушинського, В.Я. Стоюніна, В.І. Водовозова). У статті автор висвітлює свої педагогічні ідеї, власні роздуми щодо виховання і навчання підростаючого покоління. “... стаття порушувала найважливішу педагогічну проблему всіх часів: чого і як навчати” [7, 79]. Тут він також гостро критикував кріпосну систему того часу, яка гальмувала розвиток та виховання дітей, виступав проти “неправильного” напрямку у вихованні, коли школа готувала не громадянина, а чиновника-кар’єриста. Педагог неодноразово зазначав у своїх працях, що основне завдання виховання – це формування з дитини “справжньої людини” – освіченої, наділеної стійкими моральними переконаннями, твердою волею, яка була б здатна встояти перед спокусами тогочасного суспільства. Адже від виховання залежить майбутнє дитини [10, 79].

М.І. Пирогов був палким прихильником гуманістичного напрямку в освіті, він і вважається його засновником. Учений був переконаний, що освіту повинен здобути кожен громадянин, незалежно від його стану та національності, тому відстоював ідею всенародної освіти та виховання.

У 1856 році Олександр II призначив М.І. Пирогова опікуном Одеського навчального округу, що змусило його разом із сім’єю переїхати до Одеси. Саме тут він і розпочав свою науково-педагогічну діяльність. Передовсім педагог почав із реформи освіти та наголошував на обов’язковості оновлення навчальних програм і навчальних підручників.

Одна з найболючіших проблем того часу – питання Одеського рижельського ліцею. М.І. Пирогов вимагав перетворення ліцею в університет, який би не тільки поліпшував рівень знань учнів, а й розвивав та підвищував їх культуру. Учений розробив проект перетворення ліцею в університет, а також опублікував низку статей, у яких виступав проти примусових лекцій з богослов’я та обов’язкових університетських занять. Усі ці думки, ідеї та роздуми він виклав у таких розвідках, як “Чого ми бажаємо?” (1859), “Університетське питання” (1863), “Погляд на загальний статут наших університетів” (1861), “Листи з Гейдельберга” (1863 – 1864) [4, 59].

М.І. Пирогов надавав великого значення в навчанні та вихованні педагогічним методам і принципам, особливо наочному методу. Метод

наочності він вважав одним з найефективніших у навчанні та нічого не вартим без учительського слова. Тільки поєднання слова і наочності могло досягнути бажаних результатів. Використання наочності може бути ефективним при роботі не тільки з молодшими школярами, а й зі студентами університетів за умови правильного його застосування. Крім наочного методу, вчителі у школах з метою кращого засвоєння матеріалу та урізноманітнення завдань для учнів повинні також застосовувати словесні, наочні, практичні методи, зокрема розповідь, пояснення, лекцію, бесіду та інші.

Активна педагогічна та реформаторська робота М.І. Пирогова викликала незадоволення Олександра II і педагога в 1858 році переводять до Києва, де він продовжує розпочату ним в Одеському навчальному окрузі роботу в галузі освіти. Учений і надалі проводить педагогічні реформи, зокрема піднімає питання про поліпшення навчального процесу у школах, університетах, про підготовку вчителів до цього процесу. Для підвищення рівня викладання матеріалу у школах, гімназіях та університетах М.І. Пирогов увів конкурси прийому викладацького складу на роботу, так як основну роль у здійсненні навчально-виховного процесу відводив саме вчителіві. Педагог повинен мати належну професійну підготовку, добре орієнтуватися в предметі, який викладає, знати методику його викладання, а основне – любити дітей, бути для них прикладом. Його стосунки з учнями повинні будуватися на довірі, взаєморозумінні та повазі один до одного. З одного боку, вчений висував високі вимоги до вчителів, а з іншого – робив багато для того, щоб підняти авторитет педагога, поліпшити його матеріальне становище. Усі ці ідеї знайшли своє відображення в таких працях: “Школа і життя” (1860), “Про перевідні іспити” (1859), “Про цілі літературних бесід у гімназіях” (1860), “Про предмети суджень і дебатів педагогічних рад гімназій” (1859), “Зауваження до звітів морських навчальних закладів за 1859 рік” (1860) [4, 59].

М.І. Пирогов негативно ставився до тілесних покарань, дотримуючись думки, що вони перешкоджають підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, гальмують його, руйнують здоров’я дитини. У своїй статті “Чи потрібно шмагати дітей у присутності інших дітей?” (1858) педагог виступав за повне виключення різок зі шкільної практики, проте домогся лише зменшення їх застосування. “Нашим навчальним статутом призначається тілесне покарання тільки у виняткових випадках,

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М.І. ПИРОГОВА

коли усі інші виховні методи виявилися недостатніми” [7, 125].

Відстоюючи ідею обов'язковості навчання, М.І. Пирогов сприяв відкриттю першої недільної школи в Києві у 1859 році. За короткий період діяльності ці недільні школи набули великої популярності серед населення. Їх підтримували багато українських педагогів, у тому числі К.Д. Ушинський та Т.Г. Шевченко, котрий видав “Буквар південноруський” спеціально для недільних шкіл. Стрімкий розвиток шкіл та їх поширення серед народних мас викликали обурення і занепокоєння тогочасної влади, внаслідок чого у 1862 році всі недільні школи були закриті та заборонені.

Будучи опікуном Одеського і Київського навчальних округів, М.І. Пирогов зробив багато нововведень у галузі середньої і вищої школи, а також освіти загалом, хоча багато реформ залишилися нереалізованими.

15 березня 1861 року педагога було знято з посади опікуна Київського навчального округу. Він залишає Київ назавжди і разом з дружиною та дітьми поселяється в невеликому маєтку Вишня під Вінницею. Через рік, міністр народної освіти А. Головнин призначив М.І. Пирогова керівником групи науковців, які направлялися за кордон для підготовки до професорської діяльності. На чужині він чудово справляється з покладеними на нього обов'язками, постійно допомагаючи своїм підопічним при виникненні труднощів, залюбки надаючи необхідні консультації та власним прикладом показуючи, як потрібно працювати і вчитися.

У 1866 році експедиція на чолі з М.І. Пироговим була розформована, а його знову відправлено у відставку. Учений повертається на батьківщину і знову, але цього разу уже назавжди, оселяється у своєму маєтку Вишня під Вінницею. З цього часу і до кінця свого життя він пише мемуари “Питання життя. Щоденник старого лікаря”.

Помер М.І. Пирогов 23 листопада 1881 року. Його тіло було забальзамоване і зберігається дотепер у церкві Миколи Чудотворця в музеї-садибі Вишня.

Висновки. Отже, розглянувши та проаналізувавши педагогічну діяльність великого вченого та педагога М.І. Пирогова в Одеському та Київському навчальних округах, ми переконалися, як багато було зроблено ним у галузі освіти в складних соціально-політичних умовах того часу. Коло інтересів педагога охопило багато

питань, які хвилювали громадськість того часу. Він відстоював доступність освіти та обов'язковість її для всіх верств населення, сприяв розвитку середньої і вищої освіти, приділяв увагу методиці навчання, виступав за використання вчителем наочності при поясненні нового матеріалу, розробив шкільну систему навчання, засуджував тілесні покарання та був ініціатором створення недільних шкіл для дорослих. Ті питання, які піднімав педагог у своїх працях, залишаються актуальними і сьогодні. Його погляди повинні бути вивчені, переосмислені і використані в умовах становлення української школи. М.І. Пирогов зробив вагомий внесок не тільки у вітчизняну, але й у світову педагогіку.

1. *Артемова Л.В. Педагогічна діяльність М.І. Пирогова. // Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К., 2006. – С. 160 – 165.*

2. *Бойко А.М., Борщ Ж.В. Микола Іванович Пирогов // 22 видатних українських педагогів. – К., 2004.*

3. *Бондар Л.С. М.І. Пирогов (видатний вчений, пед., проф., кореспондент Рос. ак. наук) // Сухомлинська О.В. та ін. Українська педагогіка в персоналіях. Том I. – К., 2005. – С. 308 – 317.*

4. *Бондар Л. Славний український педагог – М.І. Пирогов. До 195-річчя від дня нар. // Рідна школа. – 2005. – №9 – 10. – С. 58 – 61.*

5. *Коба Л.А. Педагогічні погляди М.І. Пирогова // Початкова школа. – 1996. – №1. – С. 50 – 51.*

6. *Мосіяшенко В. Микола Іванович Пирогов // Мосіяшенко В. Історія педагогіки України в особах. – Суми, 2005. – С. 61 – 64.*

7. *Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения /Сост. и введ. ст. проф. Смирнова. – М.: АПН РСФСР, 1952. – 752 с.*

8. *Пирогов Н.И. Дневник старого врача // Избр. пед. соч. – М., 1952.*

9. *Пісоцька О. Основні чинники формування пед. позиції М.І. Пирогова // Збірник наукових праць Полтавського ДПУ ім. В.Г. Короленка. – Вип. 7. Серія “Пед. науки”. – Полтава, 2005. – С. 196 – 201.*

10. *Чорний В.П. Науково-педагогічна діяльність М.І. Пирогова. – Рад. школа., 1981. – №12. – С. 79 – 82.*

11. *Чорний В.П. Науково-педагогічна діяльність М.І. Пирогова. До 180-річчя з дня народження. – К.: Знання, 1990. – 32 с. / Серія 7 “Педагогічна” №15.*

Стаття надійшла до редакції 13.02.2010